

SURAIYA FAROQHI
RANDI DEGUILHEM

ORTADOĞU'DA
ZANAATLAR
VE ZANAATKÂRLAR

*Müslüman Akdeniz'de
Bireyin Biçimlenmesi*

ALFA TARİH

ORTADOĞU'DA ZANAATLAR VE ZANAATKÂRLAR

SURAIYA FAROQHI

1941 yılında doğan Suraiya Faroqhi Hamburg, İstanbul ve Bloomington/Indiana Üniversitelerinde eğitim görmüştür. 1971 yılında, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde (Ankara) ders vermeye başladı. 1980'de doçentlik ve 1982'de Ruhr Üniversitesinde (Bochum) öğretim görevlisi unvanlarını aldı. 1986 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde profesör oldu ve 1988 yılında, Münih, Ludwig-Maximilians Üniversitesine geçti. Eserlerinden bazıları şunlardır; *Devletle Başa Çıkmak* (Alfa, 2016); *Soframız Nur Hanemiz Mannur* (Alfa, 2016); *Hahiciler ve Sultanlar* (Tarih Vakfı, 2008); *Hükümdar Aynası* (Alfa, 2011).

RANDI CAROLYN DEGUİLHEM

Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Enstitüsünde (CNRS) modern dönem ve çağdaş Arap ve Müslüman dünyaları hakkında çalışan Prof. Randi Deguilhem, özellikle uzunca bir süre yaşayıp çalıştığı Suriye üzerinde uzmanlaşmıştır. Osmanlı mahkeme kayıtları ve fikihtan temellenerek işin cinsiyet boyutlarına dek genişleyen araştırmaları vakıfların hukuksal yapısını ve uygulamalarını da kapsıyordu. Modern ve çağdaş Suriye'de dini vakıfların yanı sıra Osmanlı egemenliğinin son yıllarında ve Fransız Mandası altındaki Suriye dönemlerinde Şam'daki entelektüel hayat ve eğitim sistemlerine özel bir ilgi gösteren Deguilhem, bu konularda yayımladığı çeşitli kitapların ve makalelerin yanı sıra Suriyeli Kadınlar hakkında belgesel bir filmin yapımcılığını da üstlenmiştir.

HATİCE ASLI TAMAÇ

Temmuz 1965 doğumlu. Charles de Gaulle lisesinden 1984 yılında mezun olduktan sonra Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. Üniversite yıllarında TRT Radyosu Fransızca Masasında haber tercümanlığı, 32. Gün programı yapım yardımcılığı ve sonrasında Star televizyonlarında haber tercümanlığı ve çevirmen olarak çalıştı. Wu Ming adı altında toplanmış beş yazar tarafından yazılan *Altay* kitabını İtalyancadan, Jackson Galaxy'nin *Kedi Babası* adlı kitabını İngilizceden Türkçeye çevirdi. Şu anda Ankara'da yaşıyor ve yoga eğitmenliği yapıyor.

Ortadoğu'da Zanaatlar ve Zanaatkarlar

© 2016, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Crafts and Craftsmen of the Middle East

© 2005, Suraiya Faroqhi & Randi Deguilhem

I. B. Touris & Co Ltd. London ile yapılan antlaşmayla yayımlanmıştır.

Kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Kitap Editörü Seda Çakımcıoğlu Şan

Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-605-171-440-0

1. Basım: Ocak 2017

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelievler Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com – info@alfakitap.com

Sertifika no: 10905

SURAIYA FAROQHI
RANDI DEGUILHEM

ORTADOĞU'DA
ZANAATLAR
VE ZANAATKÂRLAR

*Müslüman Akdeniz'de
Bireyin Biçimlenmesi*

Çeviri
Hatice Aslı Tamaç

ALFA TARİH

İÇİNDEKİLER

Önsöz ve Teşekkür, 7
Suraiya Faroqhi, Randi Deguilhem

Birinci Kısım

LONCALARIN KÖKENLERİ

1. OSMANLI LONCALARINI ANLAMAK 13
Suraiya Faroqhi
2. OSMANLI EDEBİYATINDA LONCALARIN GEÇİT
TÖRENLERİ: 1582 YILINA AİT *SURNAME* 51
Gisela Procházka-Eisl
3. XVII. YÜZYILDA İSTANBUL'DA LONCA ÜYELİĞİ:
DERNEK İÇİ DEĞİŞİMLER 67
Eunjeong Yi
4. OSMANLI ZANAATKÂRLARI: XVIII. YÜZYILDA
ÜZERİNDE DURULMASI GEREKEN
SORUNLAR VE KÖKENLERİ 98
Suraiya Faroqhi

İkinci Kısım

SOSYAL HAYAT, POLİTİKA VE LONCALAR

5. YENİÇERİLER İÇİN *ÇUHA* YOKSULLAR İÇİN *VELENÇE*:
SELANİK VE KARAFERYE ARASINDA HAMMADDE VE
İŞ GÜCÜ 1600-1650 137
Eleni Gara

6. İSTANBUL'UN DEĞİRMENCİLERİ VE FIRINCILARI (1750-1840)	170
<i>Salih Aynural</i>	
7. YARIM KİLO ET: ET TİCARETİ VE İSTANBUL'DA MUSEVİLERİN SOSYAL MÜCADELESİ, 1700-1923	214
<i>Minna Rozen</i>	
8. İŞ GÜCÜNÜN YÖNETİMİ: XVIII. YÜZYIL SONLARI VE XIX. YÜZYIL BAŞLARINDA KAHİRE'DE PROFESYONEL SINIFLANDIRMA	255
<i>Pascale Ghazaleh</i>	
9. DAYANIŞMA VEYA REKABET ORTAMI: DİNİ KARIŞIM, ALTYAPISAL HİYERARŞİ VE XIX. YÜZYILIN ORTASINDA ŞAM'DA MÜTEAHHİTLER LONCASI	282
<i>Randi Deguilhem</i>	

Üçüncü Kısım

LONCALARIN SONU

10. ÇAĞDAŞ KAHİRE'DE BAKIRCILAR ARASINDAKİ ÜRETİMSEL VE TOPLUMSAL BAĞLAR	307
<i>Claudia Kickingler</i>	
11. KÜÇÜK BİR ANADOLU KASABASININ TARİHİ VE EKONOMİSİ: SAFRANBOLU VE DERİ EL SANATLARI	331
<i>Heidemarie Doğanalp-Votzi</i>	
12. MİSİR'DAKİ LONCALARIN SONU: XIX. YÜZYILDA TEKSTİL ENDÜSTRİSİNİN YENİDEN YAPILANMASI	365
<i>John Chalcraft</i>	

DİZİN, 397

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Suraiya Faroqhi, Randi Deguilhem

Bu kitapta uzun yıllar boyunca çok çeşitli halklardan oluşan Osmanlı İmparatorluğunun, ekonomik düzeni nasıl sağladığı, tarafsız bir biçimde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu tür bir çalışmayı ortaya koymak için İstanbul, Kahire ve Şam gibi büyük şehirlerin haricinde, daha küçük vilayetlerde de üretimle uğraşan ve toplum olarak iç içe geçmiş bir yapıyı incelememiz gerekti.

Osmanlı dünyasında, hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında, tipik bir işçi, günümüzün endüstriyel işçisiyle aynı yapıya sahip değildi. Onlar, serbest meslek sahibi ya da imalathanede usta olmak için öğrenim gören ve sonrasında ürünlerini tüccarlara pazarlayan kişilerdi. Donald Quataert'in de belirttiği gibi, Osmanlı zanaatkarları, işgücü maliyetinin düştüğü ve birçok ithal malın iç pazara girdiği XIX. yüzyıla bile uyum sağlayabilen kişilerdi.¹ Zanaatkarlar arasında bir tür yeni düzenleme yapmak mümkündü. Daha önceki nesillerin, üretimin büyümesine engel ve tartışılması gereksiz olarak gördükleri loncalar konusu, Quataert'in, Osmanlı esnafının esnekliği konusunda yapmış olduğu gözlemler doğrultusunda, biz tarihçileri, zamanının loncaları hakkındaki fikirlerimizi tekrar gözden geçirmeye teşvik etmiştir. XIX. yüzyılın ortalarında, dünya pazarına uyumla başlayan süreç içerisinde, eski lonca sistemi ve zamanın

---

¹ Donald Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, çev. Tansel Güney, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. baskı, 2013.

kurumları hemen tasfiye edilmemiştir. John Chalcraft'ın bu kitabın son bölümünü oluşturan incelemesinde, üretimin geleneksel imalathane sisteminden çıkarılmasıyla lonca sistemindeki üreticilerin konunun dışında bırakıldığı ve dolaşısıyla birçoğunun tamamen yok olduğu ortaya konmuştur.

Diğer bir deyişle, Osmanlı loncalarının çözülmesi, kitabımızın asıl konusunu meydana getirmektedir. Kronolojik sırayla Procházka-Eisl, Yi, Gara, Rozen, Faroqhi, Aynural ve Deguilhem tarafından ele alınan değişik olaylar, XVI. ila XIX. yüzyıllar arasında loncaların işlev ve değişkenliklerine değinmektedir. Lonca üyelerinin inisiyatiflerine bağlı olan olaylar ile (Yi, Rozen) Osmanlı devletinin gücünü ortaya koyan olaylar arasında (Procházka-Eisl, Gara, Aynural) bir denge bulmaya çalıştık. Chalcraft'ın katılımıyla önemli bir konuya daha değinme imkânına sahip olduk. Loncaların yok olmasından yıllarca sonra halen işlevi olan iki el sanatının bugünkü durumu, Doğanalp-Votzi ve Kickinger tarafından kaleme alınmıştır. Osmanlı loncalarını ve zanaatkârlarını inceleme altına almış diğer çalışmaların yanında, ortaya koyduğumuz bu kitabın esasını yukarıda belirttiğimiz konular oluşturmaktadır. Bugüne kadar zanaatkârlar hakkında yapılan çalışmalar, tarihçilerden çok, sosyologları veya etnologları ilgilendirmiştir.

Kısaca bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu döneminde zanaatkârların işlevi ve loncaların işleyişi, XVIII. yüzyıl ekonomik krizinde giriştikleri müzakereler ve ilk globalleşme adımları içinde, XIX. yüzyıl dünya pazarına girişlerini ele almaktadır. Hem Türkiye hem de Mısır'da meydana gelen değişimlerin etkisinde kalan ve çoğunlukla devlet destekli üreticiler haline gelen bu serbest meslek sahiplerinin torunlarıyla onların torunları da bu kitabın oluşumunda büyük destek sağlamışlardır.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın ilk tohumları 1997 yılında, Suraiya Faroqhi'nin Münih'te düzenlediği bir seminer sırasında atılmıştır. Akdeniz Müslüman Dünyasında İnsanlar ve Topluluklar (ISMM: Individual and Society in the Mediterranean Muslim Wor-

Id) adlı organizasyonu kuran ve Avrupa Bilim Vakfının (ESF: European Science Foundation) Beşeri Bilimler Bölümünün çerçevesi içindeki araştırmaların himayesinde, Münih'teki seminerin düzenlenmesini sağlayan Robert Ilbert'e teşekkürü borç biliriz. Ayrıca Janie Freshwater, Carole Mabrouk ve Madelise Blumenroeder'e, idari yardımları ve diğer yandan ISSM programı süresince, ESF'nin Beşeri Bilimler Bölümünü yöneten Gérard Darmon, Marianne Yagoubi ve Elizabeth Vestergaard'a teşekkürü de borç biliriz. *The Islamic Mediterranean* [Akdenizli Müslümanlar] kitap serimizin birçok bölümündeki indeks bölümünü hazırlayan, I. B. Tauris Yayınevinden, Françoise Gillespie'ye de ayrıca teşekkürlerimizi iletmeği isteriz.

Eleni Gara ve Randi Deguilhem tarafından bu kitapta yayınlanan bölümlerden bir kısmı, ilk olarak, Randi Deguilhem tarafından AFEMAM (Association Française d'Etudes sur le Monde Arabe et Musulman: Müslüman ve Arap Ülkeleri Hakkındaki Fransız Araştırmaları Derneği) ile birlikte, Haziran 1996 tarihinde, Aix-en-Provence'da düzenlediği bir seminerde ve Suraiya Faroqhi, Claudia Kicking, Gisela Procházka-Eisl tarafından yayınlanan incelemelerse hem Münih seminerinde hem de 1998 yılında İstanbul'da gerçekleşen bir toplantı sırasında sunulmuştur.

Bu bölümün, en uygun koşullar altında hazırlanmasına katkıda bulunan, Berlinli akademisyen arkadaşlarıma müteşekkirim. Ayrıca yazı işlerinde çalışmasının dışında, zevkle yardımını esirgemeyen Mitchell Cohen'e de teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında, Randi Deguilhem'in çalışmalarında çok büyük katkıda bulunan IREMAM'a [Institut de Recherches et d'Etudes sur le Monde Arabe et Musulman: Arap ve Müslüman Dünyası Araştırma İnceleme Merkezi], Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme, Aix-en-Provence ve *The Islamic Mediterranean* serisinin diğer bölümlerinin hazırlanmasında da önemli rol oynayan ISMM programına her ikimiz de minnettarız.